

Natalia Kobchenko – filologijos mokslų daktare, nacionalinio universiteto „Kijevo Mohylos akademija“ Ukrainiečių kalbos katedros dėstytoja.

Moksliniai interesai: gramatika, ekspresyvioji sintakse, ukrainiečių kaip užsienio kalbos mokymas.

Adresas: Feodosiyska 1a–24, Kijevas, Ukraina.

Tel. +38 050 648 02 55.

El. paštas: n.kobchenko@mail.ru.

Natalia Kobchenko: Candidate of philological sciences, teacher of Ukrainian Language Department, National University of “Kyiv-Mohyla Academy”.

Research interest: topical problems of grammar; expressive syntax; teaching Ukrainian as a foreign language.

Address: Ukraine, Kyiv, Feodosiyska str., 1a, flat 24.

Phone: +38 050 648 02 55.

E-mail: n.kobchenko@mail.ru.

Natalia Kobchenko

National University of “Kyiv-Mohyla Academy”

EXPRESSION OF THE PREDICATIVE CENTRE OF SENTENCES WITH PRONOMINAL-INFINITIVE COMPLEX (ON THE MATERIAL OF THE UKRAINIAN LANGUAGE)

Anotacija

Straipsnis skirtas sakinių su predikatyviniu ir infinityviniu kompleksu predikatyvinio centro raiškos priemonių tyrimui semantiniu-sintaksiniu ir formaliniu-gramatiniu lygmenimis. Išvardyti egzistuojantys lingvistinėje literatūroje požiūriai į minėtų konstrukcijų sintaksinio charakterio interpretaciją; parodyta, kad bendratis nėra jų gramatinio branduolio dalis. Nustatytas visų tipų (dvinarių ir vienanarių) sakinių su pronominatyviu ir infinityviniu kompleksu predikatyvinis centras, aprašyti jo išplėtimo būdai (struktūrinis-semantinis ir semantinis) ir priemonės (modalinės ir fazinės leksemos).

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: sakiny su pronominatyviu ir infinityviniu kompleksu, bendratis, pronominatyvas, dvinaris sakiny, vienanaris sakiny, predikatyvinis centras, predikatas, valentingumas, modalinis veiksmažodis, fazinis veiksmažodis.

Abstract

The paper deals with the studying of means of expression of the predicative centre of sentences with pronominal-infinite complex on the semantic-syntactical and the formal-grammatical levels. Different approaches to the determination of syntactical matter of such constructions are defined, the fact of non-belonging of the infinitive to their predicative

centre is revealed. The predicative centre of every type of sentences with pronominal-infinitive complex (two-member and mononuclear) is determined, the ways (structural-semantic and semantic) and means (modal and phasal lexemes) of their complication are described.

KEYWORDS: sentence with pronominal-infinitive complex, infinitive, pronominal component, two-member sentence, mononuclear sentence, predicative centre, predicate, valency, modal verb, phasal verb.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v0i16.1015>

Sentences with pronominal-infinitive complex, distinguished by their specific structure and semantics, are rather wide-spread in the Ukrainian language. Pronominal noun or pronominal adverb and infinitive are the permanent members of their syntactic organization. They don't subordinate to one another, but are joined with particular syntactical connections. Such constructions are characterized by the modality of impossibility/possibility.

The scientific studies, devoted to this problem (Мразек 1972; Потєбня 1958, 407–413), and our own observations point to the usage of such constructions in many Slavic languages. But the Ukrainian language has its own specifics: between sentences with pronominal-infinitive complex there are phenomena of syntactic variance, for example: *Мені немає коли відпочивати – Мені ніколи відпочивати*, and of syntactic synonymy, for example: *Мені немає коли відпочивати – Я не маю коли відпочивати* (Кобченко 2013). This point makes such constructions the object of research which is especially interesting.

The aim of our paper is to reveal the question about the predicative centre of sentences with pronominal-infinitive complex. The realization of this aim intends to accomplish the following set of tasks: 1) to define approaches in linguistic literature to the determination of the predicative centre of these constructions; 2) to prove the non-belonging of the infinitive to their predicative centre; 3) to determine the predicative centre of such sentences on the semantic-syntactical and the formal-grammatical levels; 4) to describe ways of complication of the predicative centre of analyzed constructions.

In spite of the existence of a number of researches, devoted to sentences with pronominal-infinitive complex, there is no systemic description and clear qualification of these constructions among scientists. Mainly linguists focus attention on the constructions of two formal-structural

models – *немає* + Pron + Inf and Pron_{neg} + Inf, for example: **Нема чого приводити до хати своїх друзків** (Ю. Винничук. Вікна застиглого часу. – Львів, 2012, с. 163); **Навіть нема де присісти** (Є. Кононенко. Без мужика. – Львів, 2005, с. 126); **Про поезію, крім Юри Садовського, Павлу говорити ні з ким** (П. Вольвач. Кляса. – Харків, 2010, с. 356); **Сховатися ніде. Я біжу під дощем** (М. Бриних. Електронний пластикін. – Київ, 2007, с. 47). Different scientists determined the predicative centre of such sentences in different ways and so interpreted them in different ways, such as: 1) impersonal sentences with the principal part of the sentence expressed by negative pronominal component with stressed morpheme *ні-*, that can “come apart to negation and pronoun” (Кулик 1961, 95) and infinitive (Георгиева 1971, 217; Гужва 1981, 744; СУЛМ 1972, 254); 2) impersonal-infinitive sentences with the principal part of the sentence expressed by negative pronominal component with stressed morpheme *ні-* (or predicative word *немає* and pronoun) and infinitive (Бабайцева 2004; Шкіцька 2004); 3) impersonal sentences with the principal part of the sentence expressed by predicative word *немає* or by negative pronominal component with stressed morpheme *ні-* (Дудик 2010, 151; Матвійс 1962, 98–99; Пешковський 2001, 359–361); 4) infinitive sentences with the principal part of the sentence expressed by infinitive (Вихованець 2004, 201; Исаченко 1965, 164–165; Озерова 1978, 49); 5) infinitive sentences the principal part of the sentence (infinitive) of which is compounded by negative pronominal component with stressed morpheme *ні-* or predicative word *немає*; 6) two-member sentences with infinitive as the subject and negative pronominal component with stressed morpheme *ні-* as the predicate (Луцшай 2010, 168; Тимофеев 1950, 291); 7) syntactical phrasemes (Брицин 1990, 182; Личук 2001). Some linguists considered sentences of mentioned formal-structural models in separated spheres: constructions of formal-structural model *немає* + Pron + Inf as impersonal sentences and constructions of formal-structural model Pron_{neg} + Inf as infinitive sentences (Арполенко 1982). Yuriy Apresyan’s approach to the interpretation of these sentences deserves particular attention. Although the scientist points out phraseological character and peripheral role of these units in the language system, he thinks that their analysis is very important in the view of methodology (Апресян 2010, 84). With the help of the technique developed by Igor Melchuk Y. Apre-

syant represents syntactic structure of these sentences as a tree of subordinations and determines five syntactical junctions (positions) – actor, element *не*² (conform to combination *не є/ не існує*), K-word (pronominal component), verb-copula and infinitive (Апресян 2010). This view, of course, has the same preferences in comparison with formal-grammatical analysis and allows reaching the peculiarity of the union of researched constructions deeper, but it doesn't give irrefragable explanation of their syntactical organization.

Therewith the question about affirmative sentences with pronominal-infinitive complex is almost uncovered, there are single remarks concerning this fact in linguistic literature (ПГ 2005). The constructions with predicate *мати/ не мати* turn out of scientists' attention. The unsatisfactory state of working out this problem is caused by non-typicality of syntactical structure of analyzed sentences, difficultness of grammatical matter of their components, uncomprehensiveness of the researched language material and orientation of classic linguistic towards morphological marks. Taking into account these points the topicality of researching such constructions is evident. It's necessary to revise old approaches, to use new methods for the analysis and to renovate illustrative base qualitatively and quantitatively.

The orientation to formal marks only creates "insuperable restrictions to the appropriate understanding of the syntactical structure of a language", as Ivan Vykhovanets precisely noticed (Вихованець 1975, 36). That's why the methodological dominate of our research is the syntactical approach, according to which the function of a definite component is determined not by its morphological form, but by its position in the structural scheme of a sentence (Вихованець 1992; Ломтев 2006, 28–66). Also taking into account the tendency to symmetry between formal-syntactic and semantic-syntactic structures of a sentence, the method of combined usage of these two aspects to researching the structural organization of syntactic units seems to be effective. Semantic-syntactic structure of a sentence is considered as components' combination on the ground of their valence and unvalence union and semantic-syntactic relations. Formal-syntactic structure of a sentence is considered as the combination of the components on the ground of their syntactic connections. The function of a definite component on the formal-syntactic level is the projection of

its position on the semantic-syntactic level. Also for deeper reaching the grammatical matter of the researched units we use the method of derivation analysis, which contains identification of correlation between derivative and basic syntactical units and also revealing changes, which are got in the result of transformative processes.

While studying the constructions with pronominal-infinitive complex it should issue of the point that they aren't semantically elementary (Кобченко 2010). It's the result of derivative transformations of a complex sentence with subordinate clause of purpose, compare: *Немає вождів, немає кому довіритися* (Укр. тиждень. – 2012. – №) ← *Немає людей, щоб їм довіритися*. The basic complex sentence reformates to a formally simple one with the determinant. The infinitive, which was the predicate of the subordinate clause, doesn't belong to the predicative centre of the derivative sentence after the transformation, but it gets the unvalence position of the adverbial syntaxeme of purpose. This position corresponds to the role of the adverbial modifier on the formal-syntactic level. Moreover, the particularity of these constructions is that the predicate of subordinate clause, moving to the determinant zone of the derivate sentence, pulls over the dependent syntaxeme. And since this syntaxeme misrelates with the same denotatum as the object syntaxeme of the predicate of the main clause they interflow in one lexeme. In the derivate sentence the predicate is *немає*, that's why the innovated syntaxeme gets the position of the object of absence, but its form has the influence of the infinitive.

The analogical transformations take place in the formation of affirmative sentences with pronominal-infinitive complex. The difference is only that the valency of the affirmative predicate ϵ opens the position not for the object syntaxeme, but for the subject. That's why the innovated syntaxeme, expressed by the pronominal component, gets the position of the subject, for example: *Прокуратурі ϵ над чим попрацювати* [...] (Полювання на «Вальдшнепа». Розсекречений Микола Хвильовий. – Київ, 2009, с. 35) ← *ϵ речі, щоб над ними працювати прокуратурі*. So, it's impossible to interpret such constructions either as impersonal, as infinitive, or as two-member with the infinitive as the subject, whereas this component doesn't belong to the principal part of the sentence. Our previous researches show that in spite of the sympathy of the organization and common semantics, these units don't appertain to one structural-semantic

type of simple sentences. They are characterized by grammatical multiplicity and divided into affirmative and negative, two-member and mononuclear (definite-personal, general-personal and impersonal), extended and non-extended, complete and incomplete, etc. (Кобченко 2012).

Therefore we suggest using the term “sentences with pronominal-infinitive complex” for their definition. It means the composition of a pronoun or a pronominal adverb and an infinitive of such type, in which pronominal component takes the place of the object syntaxeme beside predicates *немає* and *(не) мати* or takes the place of the subject syntaxeme beside predicate *бути*, but without its proper form (genitive or nominative case). It has the same form as syntaxeme, which is situated in the valency frame of the infinitive, and the infinitive takes the place of an adverbial syntaxeme of purpose.

Another noticeable trace of sentences with pronominal-infinitive complex is the functional capacity of the pronominal component. It's known that the common meaning of the analyzed constructions is absence/presence of the generalized condition (which is expressed by pronominal component) for the realization of the purpose (which is expressed by the infinitive). And since the pronominal component is unable to concretize the absent/present condition because of its semantic peculiarities, this function changes over to its morphological manifestation. The case form of the pronominal noun points out a type of absent/present condition: dative case means subject or addressee, genitive and accusative cases mean object, etc, for example: **Не було кому його серед зими з кнайпи додому занести, та й замерз** (Ю. Винничук. Танго смерті. – Харків, 2012, с. 120); **Добре хочдесь когось мати. Хоча б для того, щоб було кому розказати історію дня, який варто заради цього прожити** (Т. Прохасько. Непрості. – Івано-Франківськ, 2002, с. 137); **І певна в одному: в Бучачі нема чого шукати** (Є. Кононенко. Жертва забутого майстра. – Київ, 2007, с. 106); **Так, польським дипломатам було чим лякати свій уряд [...]** (В. Кожелянко. Діти застою. – Чернівці, 2012, с. 255). Thus, we have the ground to say that in such constructions the morphological form of the pronominal component is the semantic mark, but not means of formal-grammatical subordination.

Describing these constructions it's also important to indicate, that the infinitive and the pronominal component do not belong to their predica-

tive centre, but they are obligatory constituent elements of the sentence. Without infinitive or pronominal component analyzed structures lose the main feature of the sentence – to be a communicative unit and to express information, compare: *На жаль, я не маю з ким порадитися* (Ю. Винничук. *Груші в тісті*. – Львів, 2010, с. 252) – **На жаль, я не маю з ким*; *Вони завжди пізно влягалися й рано вставали, мені не було коли поспати* (Є. Кононенко. *Без мужика*. – Львів, 2005, с. 117) – **Вони завжди пізно влягалися й рано вставали, мені не було коли*.

The role and function of the word *бути* require individual explanations. Dualism of the grammatical matter of this lexeme (the possibility to function as a content word and as an analytical word-morpheme – the copula) is the reason for discursive qualification of its role in sentences with pronominal-infinitive complex. In particular, some scientists insist on the auxiliary character of this word in analyzed sentences and determine it as the copula (Бабайцева 2004 305; Георгиева 1971). But this approach does not seem to be argumentative due to a set of reasons: 1) in the researched sentences the word *бути* has clear existential or possessive meaning; 2) the valence of the word *бути* forms a structure of a sentence and opens necessary positions for actants; 3) it can't have implicit manifestation in affirmative constructions in present tense, compare: *У мене є книга* – **У мене книга*; *У мене є що читати* – **У мене що читати*. It is right to speak about the auxiliary function of the word *бути* only as for negative sentences with the lexical predicate which render the situation in the past or future, for example: *Роздумувати було ніколи* (О. Ірванець. *Хвороба Лібенкрафта*. – Харків, 2010, с. 165); *Світало, робити було нічого, дошкуляв холод, ось я й присів на сонечку* (Дзеркало тижня. – 2009. – № 44); *Всі закони дружно приймуть, коли ділити вже буде нічого* (Дзеркало тижня. – 2007. – № 29); *Міцна оборона – основне. Без неї нам нічого буде протиставити найкращим збірним Європи – Іспанії, Німеччині, Нідерландам* (Країна. – 2011. – № 35). In such cases the word forms *було* and *буде* are really lost of the meaning and play the role of the mark of grammatical categories of manner of verbal action and tense.

From the aforesaid considerations it follows that the predicative centre of sentences with pronominal-infinitive complex is represented by two kinds:

- 1) predicate *мати/ не мати* and subject, expressed by nominative case, for example: *У травні 1975, коли Олег не мав де жити, я забрав його до себе* (Ю. Винничук. Груші в тісті. – Львів, 2010, с. 252); *Король і тут не мав куди подітися* (Ю. Андрухович. Лексикон інтимних міст. – Київ, 2011, с. 270); *Татко має чим тішитися* (Post Поступ. – 2012. – № 1).
- 2) predicate *бути* and subject, expressed by pronominal component, for example: *У кожній науці є від чого збожеволіти* (Л. Костенко. Записки українського самашедшого. – Київ, 2011, с. 118); *Справді, замислитись є над чим* (День. – 2012. – № 33–34); *Чеканчук завжди підкреслював, що заробив собі квартиру в Києві, а не отримав у спадок, як деякі. Було б чим пишатися* (Є. Кононенко. Імітація. – Львів, 2001, с. 63); *У домі тепер буде кому куховарити* (Л. Дереш. Голова Якова. – Харків, 2012, с. 112).

Mononuclear sentences, as for formal-grammatical approach, – definite-personal and general-personal – are derivative constructions from two-member sentences with predicate *мати/ не мати* and they are the result of the reduction of subject syntaxeme (Городенська 1991, 69). That's why their predicative centre is expressed only by predicate *мати/ не мати*, for example: *Узагалі маємо що розвивати* (Львівська газета. – 2010. – № 41); *Тому поки не отримав своє життя у руки, не знаєш, хто ти, не маєш на чому рости* (Країна, 2011 – №31).

In the Ukrainian language impersonal constructions with pronominal-infinitive complex, as it has been mentioned, are represented by two formal-structural models – *немає + Pron + Inf* and *Pron_{neg} + Inf*, for example: *У вас нема чим дихати* (В. Домонтович. Доктор Серафікус. – Київ, 1999, с. 50); [...], *отже – жодної небезпеки, нема чого панікувати* (П. Вольвач. Кляса. – Харків, 2010, с. 426); *На вулиці температура майже 40 градусів, нічим дихати, а в салоні ще гірше* (Дзеркало тижня. – 2009. – № 26); *Нічого там теліпатися!* (П. Яценко. Повернення примурків. – Львів, 2004, с. 154). We have every reason to consider such construction as syntactical variants, whereas they have identical general semantic and grammatical meaning and are kinds of the same syntactic structure, which only differ in formal expressing of its components.

As for sentences of formal-structural models $\text{Pron}_{\text{neg}} + \text{Inf}$ the grammatical matter of pronominal words with stressed morpheme *ni-* should be cleared up first of all. We support the scientists which use the diachronic method for solving this problem and reveal that these pronominal components are the result of lexicalization of the negative particle *нѣ*, verb *єсть* and pronominal noun or adverb (Бабайцева 2004, 305; Брицын 1990, 187; Георгиева 1971, 219–225; Ломтев 1948, 45; Пешковский 2001, 361). It causes their hybrid character and function as the contaminated syntaxeme with the predicate-object meaning. However, we do not consider the statement of some linguists that pronominal words with stressed morpheme *ni-* are divided into negation and pronoun, as such *нікому – немає кому, нічого – немає чого, ніде – немає де* (Дудик 2010, 151; Кулик 1965, 95), to be correct, because these pronominal words aren't the result of incorporation of predicative word *немає* and noun. The question about correlation of sentences of formal-structural models *немає + Pron + Inf* and $\text{Pron}_{\text{neg}} + \text{Inf}$ can be solved with the help of Olexander Potebnya's and Valentina Georgiyeva's works, which are full of the illustrative material from ancient chronics of XI–XIV centuries (Потебня 1958; Георгиева 1971). The detailed analysis of many examples of constructions with pronominal-infinitive complex in ancient chronics leads to the thought about two ways of their formation. The sentences of formal-structural model $\text{Pron}_{\text{neg}} + \text{Inf}$ came from ancient sentences with the predicate (*нѣ*) *єсть*, for example: *бысть тоиѣ ночи тепло и дождь рамянь, и не бысть имь, куда переѣхати*, Ип., 127 (the example is from Потебня 1958, 409); *Людие же христьянѣстии, суциии во граде, бегающе по улицамъ семои овамо... несть где избавление обрести, и несть где смерти убежати, и несть где от остря мечю укрытися* (Ник. XI, 77 – the example is from Георгиева 1971, 221). And the sentences of formal-structural models *немає + Pron + Inf* evidently came from ancient sentences with the predicate *имати*, for example: *не имамъ, чєсо положити прѣдъ нимь*, ib., Лук., 11, 6 (the example is from Потебня 1958, 408); *Сынъ чєловѣчєскыи не имать, кѣде главы подъклонити*, О. ев., Мат., 8, 20 (the example is from Потебня 1958, 408); *Чѣто глаголеши братє анастасє яко не имамъ чимь коупити братии требованя* (Жит. Феод. Усп. сб, 68 – the example is from Георгиева 1971, 219). It may be the explanation of the fact that there are more structural kinds of sen-

tences with the pronominal-infinitive complex in the Ukrainian language than in Russian. On the ground of the Russian language the verb *мати* lost the possibility to organize sentences of possessive meaning, compare: *Я маю дім – У мене єсть дім (*Я имею дім); Я не маю вільного часу/ У мене немає вільного часу – У мене нет свободного времени (*Я не имею свободного времени)*. That's why in Russian there aren't two-member sentences with predicate *мати/ не мати* and impersonal ones with predicate *немає*.

Y. Apresyan's view as for the formation of pronominal components with the stressed morpheme *ni-* seems well-grounded and interesting. The linguist suggests the term syntactical agglomerates, understanding it as "the combination of words which does not have inner syntactic structure, but is always uttered as a single whole" (Апресян 2010, 73). According to this conception the basic traces of syntactic structure are the absence of the direct syntactic connection between the components as well as "masking to words, which they cannot be in reality" (Апресян 2010, 73). They mainly become content words during the process of historical development, and the term syntactical agglomerate urges to fix the start of the convention of a word combination into a word (Апресян 2010, 62–74). This solution of the problem doesn't vary conceptually from the previous one and permitting to look into the matter of pronominal components with stressed morpheme *ni-* from another side, confirms their hybrid character. That's why this approach can coexist with the diachronic conception, supplementing with it.

Therefore, the predicate *немає* or the contaminated predicate-object syntaxeme, expressed by pronominal components with the stressed morpheme *ni-*, forms the structural scheme of impersonal sentences with pronominal-infinitive complex.

The observations over speaking actions reveal cases of using analyzed constructions with complicated principal part of a sentence. According to the conducted research we can mark out three ways of complication of the predicative centre of sentences with pronominal-infinitive complex:

I. Modal verbs complete the predicative centre of every type of constructions with pronominal-infinitive complex on structural and semantic level as well. As for the structural level an added component – modal verb – appears in the sentence organization. Semantic complication im-

plies its meaning in the expansion of the sentence in the way of creating one more plan of modality – the general meaning of such sentences can be determined as: 1) the necessity of possibility/ impossibility to achieve the purpose – these constructions express unappealable necessity of existing/ non-existing of the required conditions, for example: *Отже, щоб скласти такий контракт, **треба мати чим торгувати*** (М. Йогансен. Як будуються оповідання. Аналіза прозових зразків. – Харків, 1928, с. 29.); *Та насамперед **треба мати на чому той хліб засіяти**...* (І. Вільде. Сестри Річинські. – Київ, 2004, Кн. 1, с. 97); 2) wish for possibility/ impossibility to achieve the purpose – such sentences express a person's desire for owning conditions or not, which guarantee the realization of the purpose, for example: *Не думайте, тату, про те, що минуло. Бо я ще **хочу мати до кого писати*** (М. Матіос. Армагедон уже відбувся. – Львів, 2011, с. 62); 3) opportunity of possibility/ impossibility – these sentences express the possibility of such a situation, when a person has/ hasn't conditions which are required to achieve the purpose, for example: *Я хотіла сказати, прошу пана, що мій тато **можуть не мати вам чим заплатити*** (І. Вільде. Сестри Річинські. – Київ, 2005, Кн. 2, с. 163); *У 2012 році Україна зіткнеться з браком грошей – **давати Києву кредитні ресурси може бути нікому*** (Світ у 2012, с. 130).

II. Phasal verbs complete the predicative centre of constructions with pronominal-infinitive complex on structural and semantic level or on semantic level only. They point to the stage of the situation i.e. they express appearance or disappearance of conditions, which are required for the realization of the purpose. Phasal verbs structurally and semantically complicate impersonal sentences with the contaminated predicate only, for example: [...] *Легко було ворогам подолать Край Іудейський, його **боронити нікому стало*** [...] (Леся Українка. Самсон); *Нові люди в спілку не йшли, старі – в прямому розумінні цього слова! – члени відходили природним шляхом, і насувались часи, коли державні кошти, які виділяють на утримання НСПУ, **освоювати стане** просто нікому* (Post Поступ. – 2012. – № 2). Other types of sentences with pronominal-infinitive complex can be complicated by phasal verbs on the semantical level only. Phasal lexemes displace predicates *мати/ не мати, бути* and *немає*, filling their position, for example: *Я йому **знайшла б** що ска-*

зати (Країна. – 2011. – № 18); *Є на світі всякі «-істи», Завжди **знайдем** кого з'їсти!* (М. Лукаш. Шпигачки. – Київ, 2003, с. 75); *Нате ось мою шапку, ходім, змініть вуса та гайда до мене. **Знайдеться** де перебути* (М. Йогансен. Вибрані твори. – Київ, 2001, с. 204); *Прошу тебе, не роби викрутасів, там **знайдеться** кому це робити без тебе* (М. Матіос. Фуршет. – Львів, 2002, с. 146); [...] *і п'ятнадцятиметрова гора селевої лавини за півгодини змела з лиця землі цілий мікрорайон, поховавши під собою сотні людей, яких теж **не знайшлося** кому підстрахувати* (О. Забужко. Музей покинутих секретів. – Київ, 2009, с. 686); *Аж до того дня, коли вже **не стало** з ким говорити* (О. Забужко. Музей покинутих секретів. – Київ, 2009, с. 444). Such displacing of *мати/ не мати, бути* and *немає* is possible, because their function in the sentence becomes overabundant because semes “ownership”, “non-ownership” and “absence” are in the semantics of these phasal lexemes. In particular *знаходити* (to find) – “2. to get, to have, to obtain somebody, something” (СУМ III, 646); *знаходиться* (to be found) – “2. to be in stock, to turn out” (СУМ III, 647); *ставати* (to get) – “17. with negative particle **не**, impersonal not to be in stock; to disappear”, “18. with negative particle **не**, impersonal to stop existing to die; to perish” (СУМ IX, 627) etc.

III. For the precise description of the ways of expressing the predicative centre of constructions with pronominal-infinitive complex we should mention cases of its complication with homogeneous parts of the sentences, for example: *За таких умов незабаром **буде нікому й ніде досліджувати** складні технології і процеси* (Дзеркало тижня, 29.09–5.10.07); *Просто в місті стоїть надто велика спека, і від цієї спеки в мене ослабли нерви. Просто мені **нема куди й чому йти*** (В. Домонтович. Дівчина з ведмедиком. – Київ, 2000, с. 49).

So, the science studies analysis of the problem of the sentences with pronominal-infinitive complex and our own observations point to:

1. The linguists used the morphological approach to interpretate the grammatical matter of the constructions with pronominal-infinitive complex. But this approach has insufficient inexplaining power in qualification of intricate syntactic phenomenon. According to this, the traditional grammar looks at the infinitive as an integral part of the predicative centre of such sentences.

2. Using the method of derivational analysis we can see that the sentences with pronominal-infinitive complex are the result of derivation transformations of compound sentences. During these transformations subordinating part with semantic of aim changes, its predicate moves from central position to peripheral and transforms to determinant, expressing by infinitive. So, the infinitive isn't a part of the predicative centre, but is the adverbial syntaxeme with an aim semantic.
3. The predicative centre of the constructions with pronominal-infinitive complex is formed by the predicates *мати/ не мати, бути, немає*. The two-member sentences break down to 2 types – with predicate *мати/ не мати* and with predicate *бути*. The both predicates open left-handed valency for subject syntaxeme. Nominative (direct case) takes this valency-place in the sentences with predicate *мати/ не мати*. And substantivized form of indirect case of pronominal noun or substantivized pronominal adverb takes this valency-place in the sentences with predicate *бути*. Mononuclear personal constructions come from proper two-member ones with the predicate *мати/ не мати*, that's why they have the same predicate centre, but without a subject syntaxeme. Mononuclear impersonal sentences with pronominal-infinitive complex break down to 2 types also – the one with unlexical predicate (*немає*) and the one with lexical predicate (pronominal words with stressed morpheme *ні-*). They are syntactical variants.
4. The predicative centre of sentences with pronominal-infinitive complex can be complicated by modal verbs (such as *хотіти, могли, треба* – want, can, may, must) and phasal verbs (such as *стало, не стало, знайшлося не знайшлося* – become, disappear, find, not find). Modal verbs function in both two-member and mononuclear sentences with pronominal-infinitive complex and complicate these sentences on structural as well as on semantic level. Phasal verbs complicate only mononuclear impersonal sentences with the lexical predicate on structural and semantic levels. They complicate two-member sentences and mononuclear impersonal
 - sentences with the non-lexical predicate on the semantic level only.

Literature

- Апресян 2010 – Ю. Д. Апресян, И. М. Богуславский, Л. Л. Иомдин, В. З. Санников. *Теоретические проблемы русского синтаксиса: Взаимодействие грамматики и словаря*. Отв. ред. Ю. Д. Апресян. – Москва: Языки славянских культур.
- Арполенко 1982 – *Інфінітивні речення*. In: Г. П. Арполенко, В. П. Забеліна. *Структурно-семантична будова речення в сучасній українській мові*. Київ: Наукова думка, 5–65.
- Бабайцева 2004 – В. В. Бабайцева. *Система односоставных предложений в современном русском языке*. Москва: Дрофа.
- Брицын 1990 – В. М. Брицын. *Синтаксис и семантика инфинитива в современном русском языке*. Киев: Наукова думка.
- Виноградов 1975 – В. В. Виноградов. *Избранные труды. Исследования по русской грамматике*. Москва: Наука.
- Вихованець 1975 – І. Р. Вихованець. Синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення. In: *Синтаксис словосполучення і простого речення: (Синтаксичні категорії і зв'язки)*. Київ: Наукова думка, 29–45.
- Вихованець 1992 – І. Р. Вихованець. *Нариси з функціонального синтаксису української мови*. Київ: Наукова думка.
- Вихованець 2004 – І. Р. Вихованець. *Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови*. За ред. І. Р. Вихованця. – Київ: Університетське видавництво „Пulsари”.
- Георгиева 1971 – В. Л. Георгиева. О природе и истории отрицательных конструкций типа «нечего делать», «некуда идти» (в соотношении с утвердительными). *Исследования по русскому языку*, том 451, 212–227. Ленинград: ЛГПИ имени А. И. Герцена.
- Городенська 1991 – К. Г. Городенська. *Деривація синтаксичних одиниць*. Київ: Наукова думка.
- Гужва 1981 – Ф. К. Гужва. *Трудные вопросы синтаксиса и пунктуации: Справочник для учителя*. Киев: Радянська школа.
- Дудик 2010 – П. С. Дудик. *Синтаксис української мови: підручник*. Київ: ВЦ «Академія».
- Загнітко 2004 – А. П. Загнітко. *Основи українського теоретичного синтаксису*. Ч. 1. Горлівка: ГДПІМ.
- Исаченко 1965 – А. В. Исаченко. О синтаксической природе местоимений. *Проблемы современной филологии (сб. статей к семидесятилетию акад. В. В. Виноградова)*. Москва, 162–166.
- Кобченко 2010 – Наталя Кобченко. Функція інфінітива в реченнях формально-структурних моделей *немає + Pron + Inf* та *Pron^{neg} + Inf*. *Українська мова у XXI столітті: традиції і новаторство: Тези доповідей Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених, Київ, 21–23 квітня 2010 р.* Київ: ІАЦ «Спейс-Інформ»; ФОП Гудименко, 80–82.
- Кобченко 2012 – Наталя Кобченко. Структурно-семантична типологія речень з прономінативно-інфінітивним комплексом в українській мові. *Українська мова*. 1, 39–51.
- Кобченко 2013 – Наталя Кобченко. Синоніміїні відношення речень з прономінативно-інфінітивним комплексом. *Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik «Dialog*

- der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht» Reihe. Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik. Bd. 2012. Herausgegeben von Olena Novikova, Peter Hilkes, Ulrich Schweier. Verlag Otto Sagner, München – Berlin, 187–203.*
- Кулик 1965 – Б. М. Кулик. *Курс сучасної української літературної мови. Ч. 2: Синтаксис. Київ: Радянська школа.*
- Лекант 1974 – П. А. Лекант. *Синтаксис простого предложения в современном русском языке. Москва: Высшая школа.*
- Личук 2001 – М. І. Личук. *Ступені фразеологізації речень: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Київ.*
- Ломтев 1948 – Т. П. Ломтев. *Об одной конструкции отрицания в современном русском языке. Доклады и сообщения филологического факультета, выпуск 5, 42–45. Москва: МГУ.*
- Ломтев 2006 – Т. П. Ломтев. *Основы синтаксиса современного русского языка. Издание 2, исправленное. Москва: КомКнига.*
- Луцшай 2010 – В. В. Луцшай. *Заповнення позиційного складу речення за принципом функціональної еквівалентності: інтроспективний аналіз в руслі експлікаційної граматики. Донецьк: Донецький національний університет.*
- Матвіяс 1962 – І. Г. Матвіяс. *Синтаксис займенників в українській мові. Київ: Видавництво АН УРСР.*
- Мразек 1972 – Р. Мразек. *Славянский синтаксический тип Мне нечего делать. Sborník prací filosofické fakulty Brněnské university (Rada jazykovedna). A–20, 97–105.*
- Озерова 1978 – Н. Г. Озерова. *Средства выражения отрицания в русском и украинском языках. Київ: Наукова думка.*
- Пешковский 2001 – А. М. Пешковский. *Русский синтаксис в научном освещении. 8 издание, дополненное. Москва: Языки славянской культуры.*
- Попов 1976 – А. С. Попов. *Проблема принадлежности инфинитива к подлежащему или безлично-зависимому компоненту в некоторых типах предложений современного русского языка. Вопросы синтаксиса и стилистики русского языка, выпуск 2, 24–38. Ульяновск.*
- Потебня 1958 – А. А. Потебня. *Из записок по русской грамматике. Т. 1–2. Москва: Учпедгиз.*
- РГ 2005 – *Русская грамматика. Т. 2. Репринтное издание. Москва.*
- Слинько 1994 – І. І. Слинько та ін. *Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. Київ: Вища школа.*
- СУЛМ 1972 – *Сучасна українська літературна мова: Синтаксис. За заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка.*
- СУМ III, IX – *Словник української мови. Київ. Наукова думка, 1972, 1978.*
- Тимофеев 1950 – К. А. Тимофеев. *Об основных типах инфинитивных предложений в современном русском литературном языке. Вопросы синтаксиса современного русского языка. Москва: Учпедгиз, 257–301.*
- Шкіцька 2004 – І. Ю. Шкіцька. *Реалізація суб'єктивно-модальних значень у структурі безособово-інфінітивних речень сучасної української мови. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Харків.*

Natalia Kobchenko

SAKINIŲ SU PRONOMINATYVINIU IR INFINITYVINIU KOMPLEKSU PREDIKATYVINO CENTRO RAIŠKA

Summary

Straipsnyje analizuojami sakiniai, kurių sintaksinėje organizacijoje pagrindinį vaidmenį atlieka daiktavardžius atstojantys įvardžiai arbarieveksmis ir bendratis.

Šios studijos tikslas – nustatyti sakinių su pronominatyviniu ir infinityviniu kompleksu predikatyvinio centro sudėtį ir aprašyti jo išplėtimo būdus ir priemones.

Dėl analizuojamų konstrukcijų struktūrinių komponentų gramatinio nevienareikšmiškumo, faktinės medžiagos neišsamumo ir jiems analizuoti formalinių metodų taikymo egzistuoja įvairių sakinių su daiktavardžius atstojančiais įvardžiais arbarieveksmiu ir bendratimi sintaksės interpretacijų. Todėl šiandien labai svarbi užduotis – nustatyti ir argumentuoti vienodą sakinių su pronominatyviniu ir infinityviniu kompleksu kvalifikaciją atsižvelgus į dabartinės kalbotyros pasiekas ir taikant efektyvesnius tyrimo metodus. Visa tai parodo šio straipsnio aktualumą.

Pagrindiniai tyrimo metodai – sintaksinis metodas, kuris presupuoja, kad komponento funkciją lemia ne jo morfolginė forma, o pozicija sakinyje, ir derivacinės analizės metodas, kuris nustato sąsajas tarp bazinių ir išvestinių vienetų ir atseka transformacijos etapus. Taip pat buvo atlikta kompleksinė sakinio analizė dviem lygmenimis – semantiniu-sintaksiniu ir formaliniu-gramatiniu.

Moksliniai darbai, kuriuose tiriamos šios problemos, taip pat autorės pastebėjimai liudija, kad analizuojamos konstrukcijos funkcionuoja daugelyje slavų kalbų. Ukrainų kalbos ypatumas – tai, kad šiuose sakiniuose galima pastebėti sintaksinės variacijos (formalinio ir struktūrinio modelio $\text{немає} + \text{Pron} + \text{Inf}$ ir $\text{Pron}_{\text{neg}} + \text{Inf}$ sakiniai) ir sintaksinės sinonimijos (formalinio ir struktūrinio modelio $\text{немає} + \text{Pron} + \text{Inf}$ ir $N_1 + (\text{не}) \text{мати}_1 + \text{Inf}$ sakiniai) reiškinius.

Nepaisant tokių vienetų bendro formalaus požymio ir jų bendros reikšmės, vargu ar galima tokias konstrukcijas priskirti vienam struktūriniam ir

semantiniam vientisinių sakinių tipui. Šiems sakiniams būdinga gramatinė įvairovė, t. y. skirtumas tarp teigiamųjų ir neigiamųjų, dvinarių ir vienanarių (asmeninių apibrėžtųjų, asmeninių apibendrinamųjų, beasmenių, infinityvinių), išplėstinių ir neišplėstinių, pilnųjų ir nepilnųjų sakinių ir pan. Todėl siūlome tokioms konstrukcijoms pavadinti vartoti terminą „sakiniai su pronominatyviu ir infinityviniu kompleksu“. Vartodami šį terminą, turime omenyje tokį daiktavardžius atstojančių įvardžių arbarieveiksmio ir bendraties junginį, kai pronominatyvinis komponentas yra objektinės sintaksemos pozicijoje su predikatais *немає* ir *(не) мати* arba subjektinės sintaksemos pozicijoje su predikatu *бути*. Tačiau šis komponentas išreikštas ne laukiama forma (kilmininku arba vardininku), bet forma, būdinga sintaksemai, išreikštai valentiniu infinityvu, o pats infinityvas yrarieveiksmiškos tikslo sintaksemos vietoje.

Straipsnio autorė išvardija ankstesnius požiūrius į analizuojamų sakinių predikatyvinį centrą. Lingvistinėje literatūroje jie buvo kvalifikuojami kaip 1) beasmeniai su pagrindiniu nariu, išreikštu neigiamu pronominatyvu su kirčiuotu *ні-* (arba predikatyvu *немає* ir įvardžiu) ir bendratimi; 2) beasmeniai ir infinityviniai su pagrindiniu nariu, išreikštu neigiamu pronominatyvu su kirčiuotu *ні-* (arba predikatyvu *немає* ir įvardžiu) ir bendratimi; 3) beasmeniai, kurių pagrindinis narys išreikštas predikatyviu žodžiu *нема* arba neigiamu pronominatyvu su kirčiuotu *ні-*; 4) infinityviniai su pagrindiniu nariu, išreikštu bendratimi; 5) infinityviniai, kurių pagrindinis narys (infinityvas) išplėstas neigiamu pronominatyvu su kirčiuotu *ні-* arba predikatyvu *немає*; 6) dvinariai, kurių veiksnys – infinityvas, o tarinys – neigiamas pronominatyvas su kirčiuotu *ні-*; 7) sintaksiniai frazeologizmai. Kai kurie mokslininkai šias konstrukcijas dalija į skirtingus tipus, interpretuodami formalinio ir struktūrinio modelio *немає* + Pron + Inf sakinius kaip beasmenius, o formalinio ir struktūrinio modelio Pron_{neg} + Inf sakinius – kaip infinityvinius.

Pritaikius derivacinės analizės metodą buvo parodyta, kad konstrukcijos su pronominatyviu ir infinityviniu kompleksu yra prijungiamojo sakinio su tikslo priklausomu dėmeniu transformavimas į formaliai vientisinį sakinį. Bendratis, kuri yra prijungiamosios dalies predikatas, po transformacijų nepriklauso padaryto naujo sakinio predikatiniam centrui, o atsiranda valentiškai neapibrėžtojerieveiksmiškos tikslo sintaksemos pozicijoje, bet formaliai ir struktūriškai atlieka aplinkybės vaidmenį. Ta-

čiau jis yra būtinas sakinio komponentas, nes be bendraties tokios konstrukcijos netenka svarbiausių sakinio požymių – teikti informaciją ir būti komunikaciniu vienetu.

Straipsnyje atskirai analizuojama dvinarių ir vienanarių sakinių su pronominyviniu ir infinityviniu kompleksu predikatinio centro raiška. Dvinarių sakinių predikatinį centrą sudaro predikatas *мати/ не мати* arba *бути* ir substantyvų išreikšta subjektinė sintaksema. Tie patys predikatai funkcionuoja vienanariuose asmeniniuose apibrėžtuosiuose ir asmeniniuose apibendrinamuosiuose sakiniuose su pronominyviniu ir infinityviniu kompleksu.

Ukrainų kalboje, kaip jau buvo minėta, beasmenėms struktūroms būdingi sintaksiniai variantai – su nekontaminuotu (išreikštu leksema *немає*) ir kontaminuotu (išreikštu pronominyvu su kirčiuotu *ні-*, pvz., *нікого, нічого, нікому, ніколи, ніде* ir pan.) predikatais.

Kalbinės medžiagos analizė rodo, kad tiriamųjų konstrukcijų predikatyvinis centras gali būti išplėstas semantiškai ir struktūriškai arba tik semantiškai. Modalinės leksemos išplečia visų tipų sakinių su pronominyviniu ir infinityviniu kompleksu predikatyvinį centrą ir formaliai, ir semantiškai. Fazinės leksemos išplečia ir struktūriškai, ir semantiškai tik beasmenius sakinius su leksikalizuotu predikatu. Dvinariuose ir beasmeniuose su neleksikalizuotu predikatu sakiniuose pastebėtas tik semantinis išplėtimas. Faziniai komponentai išstumia predikatus *мати/ не мати, бути* ir *немає*, užima jų poziciją, nes jų reikšmę sudaro „turėjimo“, „neturėjimo“, „egzistavimo“ arba „neegzistavimo“ semos.